

The article examines the psychological mechanisms and features of its strategic life decisions, given the basic principles of Acme-humanistic approach to shaping students, readiness to definite process disclosed psycho-pedagogical conditions of students to make strategic life decisions, particularly given the features comprehensive program of appropriate training students.

Key words: decisions, decisions of strategic life, complex differential program.

УДК 159.923.2

Ю.Т. Рождественський

ІНОКЕНТІЙ ГІЗЕЛЬ (1600-1683) І СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу змісту психологічного курсу професора філософії і богослов'я Києво-Могилянського колегіуму, який читався ним упродовж 1645-1647 рр. Зазначається, що окреслене автором коло вказаного курсу коло психологічних проблем, а також запропоновані ним шляхи розв'язання останніх, дають всі підстави кваліфікувати укладений І. Гізелем психологічний курс першим досвідом створення в Україні професійної психології.

Ключові слова: душа, пізнання, самопізнання, інтелект, мислення, мова, образ, емоції.

Автор першого в Україні систематичного курсу з психології Інокентій Гізель («Муж премудрий» (Самійло Величко), «український Аристотель» (Лазар Баранович) народився в Пруссії в лютеранській родині, яка переїхала до Києва і перейшла в православ'я. Навчався у Києво-Могилянському колегіумі, після завершення курсу навчання був відправлений за власний кошт Петра Могили за кордон «для вдосконалення в науках». Вчився, як припускається, у Замойській академії і в Англії. Повернувшись до Києва зайняв посаду професора філософії і богослов'я Києво-Могилянського колегіуму. У 1646 році обраний ректором Києво-Могилянської колегії і ігуменом Київського Кирилівського монастиря. Із 1656 і до своєї кончини – архімандрит Києво-Печерської лаври (див.1).

Автор відомої книги «Мир с Богом людини» («Мир человеку с Богом, или покаяние Святое примиряющее Богови человека, учением от Писания Святого и Учителей Церковных собранным, напечатана в Киево-Печерской лавре 1669»). За висновком Н.Ф.Сумцова «...Гізель був першим на східнослов'янських теренах прправославним мислителем, який в основу морального вчення поклав не тільки релігійні приписи, а й реальні обставини земного життя людини, яка не була принесена в жертву «отвлеченной идее религиозно-нравственного долга».

У 1690 році трактат І.Гізеля був заборонений московським патріархом Іоакимом (2) Не менш відомим був укладений І.Гізелем «Синописис» («Синописис, или краткое описание от различных летописцев о начале Славенского народа и о первых Киевских Князях, и о житии святого благоверного и великого князя Владимира, всех в России первейшого самодержца и о его наследниках, даже до благочестивейшого Государя Царя и

Великого Князя Федора Алексеевича, самодержца всероссийского. В пользу любителей истории седьмым тиснением изданное. – Спб.: при Императорской Академии наук, 1774.», який витримав з часу свого першого видання (1674) більш ніж десятка видань і фактично був підручником із російської історії « для багатьох генерацій освічених росіян» [3].

Укладений І.Гізелем курс психології (*Tractatum de anima*) входив до загального курсу філософії «Про всю філософію» (*Opustotius philosophiae*), що читався І.Гізелем впродовж 1645 – 1647 років [4]. Курс складається із 14 проблем, у яких послідовно розглядаються питання: про природу душі, про душу вегетативну, про душу сенситивну, про органи відчуттів, про внутрішнє чуття, про сон і чутність, про темперамент, про душу розумну, про інтелект, про волю і емоції, про предмет мислення, про інтелігібельні ідеї, про причини, що викликають інтелігібельні ідеї, про мислення і мову.

Вчення про душу (психологія) є, за І.Гізелем, наука, оскільки як і всі інші науки має свій об'єкт – живі предмети, які приступні нам для пізнання шляхом досвіду так саме як пізнаються окремі тіла.

Маючи за свою мету пізнання людиною самої себе, психологія допомагає людині через самопізнання піднести її, гідного її призначення як розумної і вільної у своїх діях виборах істоти. Поділяючи думку свого попередника (І.Горбачького) про поділ природних тіл на неорганічні (тіла, що не мають причину руху в самих собі) і органічні – живі матеріальні тіла, І.Гізель і вбачає завданням психології вивчення спільних властивостей, їх сутність і природу. Проте, наголошує І.Гізель, пізнання вказаних властивостей лише за допомогою чуттів (чуттєве пізнання) недостатньо, врешті – решт і неможливо поза операції відволікання (абстракції), то і метод психології має полягати у послідовному переході від споглядання за діями (операціями) живих тіл до абстрактного схоплення причин і суті цих дій, начало і коріння усіх життєвих операцій (дій).

Отже, вчення про душу, за І.Гізелем, включає до себе предмет фізіології і біології, включаючи, на противагу Картезію, у предметне поле психології і задачу вивчення психіки тварин.

Оскільки людина як певне природне (біологічне) єство, що управляється законами природи, то вона, як і всі природні речі, має матерію і форму, яка неподільно зв'язана з матерією. Із матерії, за І.Гізелем, походять (виводяться) рослинні функції (рост, розмноження, здатність живитися) і психічні процеси (відчуття, сприймання, пам'ять, уява, образне мислення). Із потенції (можливості) матерії походять і її форма, але не будь-яка, але така, яка здатна мати певний спосіб своєї організації. В разі наявності у матерії певних передумов для виникнення нової форми, остання позбавляється старої і набуває нової (вищої) форми. Природа змін, на думку І.Гізеля, полягає в переході потенційно існуючої у матерії форми у реальну, об'єктивну можливість.

Поширене уявлення про душу як начало, завдяки якому відбувається рух, життєві операції, відчуття й мислення І.Гізель ставить під сумнів на тій підставі, що дійсною причиною може бути лише живе тіло, або живий конкретний індивід. В цьому сенсі І.Гізель поділяє думку К. Саковича про ототожнення психіки і людини.

Душа як форма організованого тіла, є, за І.Гізелем, «первісна для фізичного органічного тіла, яка має в собі можливість, яка передре актуальному стану речі» [5]. Звідси робиться висновок про те, що відношення між душею і психічними процесами є по суті і відношення між реальною (об'єктивною) можливістю і дійсністю, або відношення між первинними (матерія) і вторинними (форма) життєвими операціями, яке, всупереч, наявним на той час поглядам (в тому разі і Декарта), І.Гізель розглядає як їх єдність.

Дотримуючись положення про те, що душа міститься у всьому тілі І.Гізель, тим не менш, вважає мозок як субстрат души, орган, який забезпечує єдність души, потенцій і дій. Мозок, наполягає філософ, є центральним органом чуттєвого пізнання зовнішніх об'єктів, що виконує наступні п'ять функцій: відтворювати узагальнений (синтетичний) образ зовнішнього предмета, що чинить на даний момент вплив на органи чуттів. Вказана функція мозку отримує у роботі мислителя назву «спільного чуття».

Закарбування у мозку латентних слідів як результату дії впливу на органи чуття зовнішніх предметів із наступним відтворенням останніх за умови відсутності предмета, який, одначе, свого часу сприймався людиною, складає другу функцію мозку, яка позначається автором запам'ятовуванням і пригадуванням, а здатність цю функцію реалізувати отримує назву пам'яті. Здатність комбінувати нові образи на підставі латентних слідів позначається терміном уявлення (або уявою чи фантазією) належить третій функції мозку.

Здатність мозку здійснювати оцінку корисності або шкоди для організму впливу зовнішніх предметів позначається поняттям оцінювальної сили.

На відміну від наведених вище, п'ята функція мозку властива лише людині, яка позначається поняттям мислення (головним чином образного мислення). Всі зазначені функції, наголошує І.Гізель, мають своїм джерелом внутрішнє чуття, що має різні прояви.

Розділу про сенситивну (чуттєву) душу та її функцій І.Гізель надає особливої уваги, детально зупиняється на будові і функцій окремих органів чуття. Відхиляючи поширену на той час гіпотезу випромінювання І.Гізель уводить в контекст своїх розмірковувань про природу і процес чуттєвого пізнання поняття «якості», яка розташовується між об'єктом і суб'єктом пізнання, виконує через середовище акт перенесення від об'єкта до органу (індиферентні) до об'єктів, що сприймається і не виокремлюють із їх складу певні об'єкти за їх вагомистю для пізнання. Об'єкт лише в тому випадку привертає до себе увагу, коли має певні якості, що здатні утворювати образ предмету, який відображається у певному середовищі. Звідси І.Гізель робить висновок про необхідність існування для зовнішніх чуттів «інтенціональних» образів, тобто таких, що виконують функцію спрямування на об'єкт.

Привертає до себе увагу думка І.Гізеля щодо віднесення до сенсорної души (чуттєвого пізнання) так званих «перших форм мислення». Доцільність такого кроку І.Гізель аргументує наступним судженням: «сила мислення, якою володіє тільки людина, це – внутрішнє чуття, що оперує разом з інтелектом тим самим порядком; здається, воно бере участь у недосконалому способі дискурсивного мислення. Звідси можна зробити висновок, що ці здатності невіддільні реально

одна від одної. Адже з того самого інтелекту випливають дуже різноманітні операції, бо просте схоплення значно відрізняється від судження, а судження від міркування. Незважаючи на те, ми все-таки не думаємо, що це різні інтелектуальні здатності» [6].

В цьому положенні І.Гізель здійснює першу спробу віднайти зв'язки між чуттям і мисленням (афектом і інтелектом), формами пізнання, які до того часу розглядалися як окремі форми пізнання.

Виразний акцент психології І.Гізеля на ідеї сенсуалізму («Нічого не має в інтелекті, того чого б не було у чутті»), пріоритет чуттєвого (наочного) пізнання у генезі і подальшому розгортанні інтелектуального пізнання розглядається І.Гізелем як його першопочаток і необхідна умова [7].

Головним предметом інтелектуального пізнання є, за І.Гізелем, пізнання загального (на відміну від чуття, що пізнає поодинокі, окремі), загальність, суттєвість зв'язків. Розглядаючи інтелект як «спірітуальну потенцію», а об'єкт як матеріальний об'єкт І.Гізель, всупереч поширеним на той час уявленням схоластів, стверджує, що матеріальний об'єкт пізнає не інтелект сам по собі, а людина, яка цим інтелектом володіє.

Інтелектуальне пізнання, доводить І.Гізель, є цілеспрямована діяльність суб'єкта метою якого є отримання практичного знання (системи знань, або науки про об'єкт як предмет інтелектуального пізнання) і яке здійснюється за допомогою трьох основних інтелектуальних операцій: утворення понять, суджень й умовиводу. За допомогою зазначених операцій інтелект утворює єдине загальне поняття, яке є образом істотних ознак, що існують у предметах незалежно від інтелекту. Особливий наголос робиться при цьому на увазі, бо «інтелектуальне пізнання це є формальна увага, бо хто інтелектуально пізнає, той звертає увагу на предмет, що сприймається. Увага, на думку І.Гізеля, складає початковий етап і основу абстрагування в результаті якого створюється загальний образ подібного (спільного багатьом конкретним предметам), або поняття подібного, акт схоплення цього подібного є, за визначенням І.Гізеля, «схоплюючим інтелектом». Останній утворює поняття, яке ще не диференціює істотного від неістотного, внаслідок чого утворювані ним поняття «дифузні і нечіткі». «Чіткими і ясними» поняття стають у подальшому процесі інтелектуального пізнання внаслідок процесу диференціації істотного і неістотного в предметах, розрізнення в ньому необхідного і випадкового.

Фіксація поняття у слові (внутрішнім чи голосним, усним чи письмовим) є завершальним продуктом і метою інтелектуальної дії, яка виникає ще на етапі процесу споглядання (наочного пізнання). Перевірка істинного розуміння істотних зв'язків між предметами зовнішнього світу забезпечується такою інтелектуальною операцією, як судження у якому суть предмету виявляється в розгорнутому виді, вираженому у формі речення. Судження не тотожне розумінню, підкреслює І.Гізель, людина може зрозуміти без судження (можна зрозуміти висловлене речення не виказуючи при цьому свого ставлення або судження щодо нього), натомість висловити судження без розуміння виявляється неможливим.

Залежно від того, наскільки у судженні отримує своє місце істинність і необхідність зв'язків між предметами, останнє може бути необхідним, випадковим і неможливим. Відповідно за якістю останнє може бути стверджувальне чи заперечне, правдиве чи фальшиве; за кількістю – загальне, часткове, невизначене й одиничне.

За ознакою впевненості судження (ствердження чи заперечення зв'язку між предметами) останні поділяються на певні (переконання) і правдоподібні (ймовірні). Чинником, що спонукає людину вдаватися до тієї чи тієї міри впевненості постає, за І.Гізелем, мотив або мотив судження. Відповідно впевненість, залежно від мотиву судження, може бути внутрішньою (що випливає необхідної природи предмета самого предмета судження) і зовнішньою (яка виникає з мотивів зовнішніх для предмету, або з мотивів суб'єктивного змісту, помилкового способу міркування тощо).

У цьому зв'язку І.Гізель звертається до доволі уразливого, з огляду на його церковний сан і поширені у релігії погляди, поняття віри. Ухиляючись відверто від тлумачення віри у теології, І.Гізель поділяє віру на «актуальну» або «звичну віру» (віру, що відповідає якимось інтересам чи прагненням людини «вірять той, хто хоче вірити») і таку, яку можна перевірити. Попри те, що віра може слугувати джерелом багатьох помилок, вона являє собою вагоме суспільне значення, зокрема в разі прийняття людиною «моральної віри» як основи суспільного морального життя людини. При цьому за своєї необхідності віра наскільки велика, що навіть сам Бог нездатний примусити людину переконатися у судженні, в правдивості якого вона має певний сумнів. Прийняття людиною судження (правдивості) як очевидності означає водночас пізнання нею очевидності необхідного зв'язку між засновником і висновком, яка сама по собі «силою примушує інтелект погодитися із ним незалежно від усякого наказу волі».

Відповідно до поділу душі на три рівні І.Гізель розрізняє і три види прагнень: природне, тваринне і розумне.

У першому випадку розуміється певна схильність неживого предмета до одержання собі відповідного і уникнення невідповідного (тенденцію каменя падати вниз, або тенденція вогню підійматися вгору). Вказана тенденція не вимагає будь-якого пізнавального акту.

У другому випадку розуміється схильність (потенція) тварини до отримання чуттєвого блага і уникнення від чуттєвого лиха. В обох випадках, наголосує І.Гізель, спільним для них є схильність до способу поведінки, адекватної предметам. Розумне, або вольове прагнення належить, підкреслює І.Гізель, лише людині і скеровується її інтелектом. Спільність із тваринною (сенситивною) волею полягає у неможливості поза попереднього досвіду пізнання; саме попередній досвід відрізняє вказані види волі від природного прагнення неживих предметів. З свого боку відмінність між сенситивною і розумною волею полягає у відмінності характеру попереднього досвіду пізнання (корисності або шкідливості предметів пізнання). В разі, коли корисність чи шкідливість позначаються чуттєвим пізнанням або природним інстинктом – має місце «сенситивна воля», в разі інтелектом – маємо «розумну волю». У генезі (корені) всякої волі, каже І.Гізель, лежить потреба (нестача) одного матеріального предмета іншому. Таким чином,

різні роди волі розрізняються ступенем матеріальної організації предмета з одного боку і способом задоволення потреби з іншого. У цьому зв'язку І.Гізель порушується питання співвідношення розумної волі із інтелектом. Воля і розум, констатує І.Гізель, дві різні, водночас і споріднені потенції. В разі відсутності єдності між ними дії стають нерозумними, натомість інтелект як «радник волі» може «прислуховуватися» чи «не прислуховуватися» їй. Інтелект визначає волі мету і засоби її досягнення, воля енергетично забезпечує реалізацію цієї мети і засобів. Саме в такому поєднанні, наполягає І.Гізель, людина стає розумною і вільною. З іншого боку, про свободу волі є сенс говорити лише у випадках, коли людина має можливість вибирати серед об'єктів хотіння; де немає свободи вибору, там немає і свободи волі – висновок І.Гізеля. Можливість вибору, продовжує І.Гізель, належить лише інтелекту, оскільки лише йому належить право вказувати волі на вибір з множини можливих предметів, корисних для організму. В разі обрання інтелектом одного вибору, останній зосереджує увагу волі на наявність у ньому корисних чи шкідливих елементів. Отже людини робить свій вибір на власний розсуд. Інтелект лише вказує волі на наявність різних можливостей у виборі засобів реалізації мети, дає можливість обирати кращі з них.

В тому разі, коли інтелект пропонує людині лише один корисний для неї предмет, не підказуючи йому на шкідливі моменти у ньому, то за такої умови людина залишається невольною і буде змушена воліти цього предмета за приписом. За всім тим, воля людини, за І.Гізель, з необхідністю детермінована до добра, адже людина не може бажати зла, коли на нього вказує інтелект; вона може хотіти зла лише за умови помилкового спрямування розуму на предмет як на добро.

Висловлені вище погляди І.Гізеля дозволяють, за В.А. Роменцем, зробити припущення про те, що «ідея вільної свободи «в собі» виступила у Гізеля похідною від ідеї самовизначення (підкреслено в тексті – Ю.Р.) людини. Це той пункт, який становить лейтмотив (підкреслено в тексті – Ю.Р.) психологічних шукань, не тільки Гізеля, а й усіх інших діячів Києво-Могилянської колегії. Мова йде не тільки про психологічні, а й етичні шукання, які поставали тут домінуючими, так що психологічні закономірності, про яких говорилося у курсах лекцій, були спрямовані на вирішення завдання – усвідомлення життєвого призначення людини» [8].

Не позбавлені інтересу є погляди І.Гізеля щодо природи вольових актів або «розумової волі». Джерелом, силою, що спрямовує енергію волі на певний об'єкт, рушійною силою і спонукою дії є мотив. Останній подається як «образ зовнішнього предмету», який упізнаний інтелектом як корисний для організму і здатний тим самим задовольнити його потреби. При цьому, зовнішній об'єкт сам по собі, а отже і не виконує функцію спонуки. Завершення вольової дії є водночас і акт задоволення потреби. Утримуючись від дії людина виражає своє ставлення до цієї дії, разом з тим виявляє до цього власну відповідальність.

Викладене вище розміркування дозволило, за В.А. Роменцем, «збудувати розгорнуту психологічну теорію вчинку, зробити в ньому головний акцент на мотивації, проте в силу історичної долі розвитку психології побачили в самому

реальному акті вчинку той же зміст, що його знайшли в мотивах. Ось чому реалізацію вольової дії побачили насамперед в рухах тіла» [9].

Привертає увагу І.Гізеля проблема сну і сновидіння як вияв, на думку автора курсу, уяви. Сновидіння, на думку І.Гізеля – образ уяви, що виникає під час сну як у людини, так і у тварин. Сон, уточнює І.Гізель, це «зв'язання зовнішніх органів чуття і довільних рухів для здоров'я і відпочинку тварин». У разі перевтоми, каже І.Гізель, сприймання унеможливується через блокування зв'язків між органом чуття і шляхів, що ведуть до мозку. Як правило, таке блокування під час сну усувається, що і спричиняє оживленню схованих у мозку вражень, сприяючи тим самим проявом під час сновидіння уяви. Отже, сновидіння, визначає І.Гізель, «це уявлення сплячого, створене фантазією з подобою предметів, які (подоби) латентно у цьому знаходяться». Продуктом сновидіння, за І.Гізелем, є передовсім те, що перебувало в центрі уваги (бажання, подумки) людини під час неспання.

Випадки лунатизму (ходіння уві сні) чи розмови уві сні автор схильний пояснювати силою сновидіння, як іпостають джерелом прагнення її «щось говорити чи робити». При цьому, як і в попередньому випадку, джерелом дій постає фізіологічний процес «передачі крові до відповідних м'язів, скорочення яких і призводить до мимовільного виконання людиною відповідних рухів. Найкращі сновидіння, за І.Гізелем, це ті, що виникають безпосередньо перед прокиданням, тобто у час відновлення організмом своїх ресурсів (сил). Проте, зауважує І.Гізель, зміст сновидіння залежить від змісту діяльності людини і її емоційного ставлення до предметів зовнішнього світу. Незвичність сновидінь пояснюється випадковістю і дифузністю внутрішніх збуджень, що має місце у «натуральному» сні, у той же час, як «віщі сні» позбавлені будь-яких залежностей від організменних функцій, а, отже, їхнє тлумачення виходить за межі психології і стають прерогативою теології.

Характер сновидінь має, на думку І.Гізеля, певний зв'язок також із темпераментом людини. Меланхолікам, зокрема, властиві сумні і страшні сні, холерикам – суперечки і боротьба, сангвінікам – веселі, любовні пригоди, літання в повітрі тощо, відповідно флегматикам – вода, дощ, річки, плавання у воді, риби і таке ін.

Дотримуючись гуморальної теорії темпераменту І.Гізель включає до нього фізичну будову організму, а також відповідні психічні властивості (насамперед, швидкість чи повільність руху, певні емоційні стани (веселощі чи сумніви, характерних, як було вказано нами вище, рисах сновидінь) і фізіологічні процесом (швидкість чи повільність скорочення серця, сухість чи вологість рота, рожевості чи блідості шкіри і т. ін.).

Для сангвінічного темпераменту («гаряча і вогка конституція») властиві схильність до веселощів, жартів і сміху; холеричного («гаряча і суха конституція») – рухливість і неспокойність, гнівливість до сварки і бійок; флегматичного («холодна і вогка конституція») – лінощі, сонливість, забутливість; меланхолічного («холодна і суха конституція») – надмірна лякливність, схильність до смутку.

Темпераменту, вважає І.Гізель, відповідає певна сукупність нижчих, «сенситивних» властивостей, навпаки, характер, за І.Гізелем, складається із сукупностей вищих психічних властивостей. Відповідно темперамент розуміється як властивість, спільна для людей, так і тварин у той час, як характер – властивий лише людині.

Наголошуючи на відмінності і спільності психічних властивостей між людьми І.Гізель порушує нову для тогочасної психології проблему – проблему співвідношення загального й поодинокого в природі людини. Людський індивід (або особа) є, за І.Гізелем, субстанція, відтак має суттєві особливості, спільну для всіх людей. З іншого боку як субстанція, що має свою особливу природу, індивід має і відмінності від інших індивідів як субстанцій. Згідно з цим сукупність властивостей, притаманних тільки одному індивіду позначається терміном особистість, або особою, що має відмінності від іншої. Сукупність ознак взагалі (ім'я, кров, історична епоха, батьківщина) становить індивідуальність. На противагу цьому, логічне визначення індивіда вбачається неможливим, так само як неможливо дати визначення поняття «буття», яке, за І.Гізелем, не має найближчого роду.

Прочитаний продовжувачем і безпосереднім спадкоємцем психологічних ідей своїх попередників, зокрема, К.Саковича і Кононовича-Горбацького (учнем якого був І.Гізель) ІГізеля курс виявився не лише глибоким і вдумливим синтезом традиційних західно-європейських і вітчизняних уявлень про природу людини, але й тим засадничим принципом, яким започаткувався новий етап у процесі формування «якісно нових поглядів на сутність людини» [10], осмислення нею власних психологічних можливостей і життєвого призначення.

В цьому контексті завдяки І.Гізелю тогочасна психологія отримала завершений за своєю структурою і змістом курс, в якому в цілком відрефлексованій формі були поставлені і частково намацані шляхи розв'язання питань (залежності інтелектуального пізнання від чуттєвого, співвідношення загального й поодинокого, внутрішнього і зовнішнього, психічного і фізіологічного, свідомого – неусвідомлюваного, свободи волі, самовизначення й відповідальності людини за свої дії тощо), які у своїй сукупності і змістовності відзначили факт створення першого у вітчизняній психології навчального посібника (який, на жаль, і до теперішнього час залишається у рукопису), який задовольняє всім умовам і вимогам професіоналізму [11], що дозволяє нам вважати час створення І.Гізелем даного курсу (1645 – 1647) датою народження в Україні професійної психології.

Література

1. Нічик В.М., Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія та українсько-німецькі культурні зв'язки // Наукові записки. Історичні науки. – Київ.: «КМ Академія». 200. - Т.18. – С.12-28.; Стратій Я. Гізель Інокентій // Філософська думка в Україні. Біобібліографічний словник / Авт.кол. В.С.Горський, М.Л.Ткачук, В.М.Нічик та ін. – К.: Вид-во «Пulsари», 2001. – С.55-56.; Хижняк З.І. Гізель // Ректори Києво-Могилянської академії 1615-1817 рр. – К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2002. – 189 с.: Див. також Стратій Я.М. І.Гізель про співвідношення природи і мистецтва //

Філософська думка, 1976.- №2. – С.96-106.: Філософія в Києво-Могилянській академії: Інокентій Гізель (Праця з загальної філософії)/Вступ.ст.М.Д.Роговича: пер. З латин.М.Д.Роговича;філос.ред.В.М.Нічик // Філософська думка, 1970. -№1.- С.100-114; Довга Л. Соціальна утопія Інокентія Гізеля // Україна ХУІІ ст.: суспільство,філософія, культура. – К.,2005.

2. Довга Л. І «влада» може соґришити: візія «влади» у трактаті Інокентія Гізеля «Мир с Богом человеку» // Київська академія. – Київ.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006.- Вип.2-3. – С.46-56.).

3. Дмитриев М. Киево-Могилянская академия и этнизация исторической памяти восточных славян (Иннокентий Гизель и Феодосий Софонович) // Київська академія. – Київ.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006.- Вип.2-3. – С.14-31.

4. Стратий Я.М., Литвинов В.Д., Андрушко В.А. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии. – Киев.,1982. – 346 с.

5. Пелех П.М. З історії вітчизняної психології ХУІІ ст. // Нариси з історії вітчизняної психології (ХУІІ-ХУІІІ ст.). Зб.ст.за ред.проф.Г.С.Костюка. – Київ.: Радянська школа,1952. – С.18.

6. Пелех П.М. З історії вітчизняної психології ХУІІ ст. // Нариси з історії вітчизняної психології (ХУІІ-ХУІІІ ст.). Зб.ст.за ред.проф.Г.С.Костюка. – Київ.: Радянська школа,1952. – С.35.

7. В цьому аспекті І.Гізель, за П.М.Пелехом, майже на півстоліття випередив Локка, якому приписується незаперечний пріоритет у висуненні згаданої формули.

8. Роменець В.А. Інокентій Гізель (бл.1600-1683) // Роменець В.А. Історія психолгії ХУІІ століття:Навчальний посібник. – К.:Вища школа,1990. – С.306.

9. Роменець В.А. Інокентій Гізель (бл.1600-1683) // Роменець В.А. Історія психолгії ХУІІ століття:Навчальний посібник.– К.:Вища школа,1990. – С.307-308.

10. Стратий Я.М. Концепция человека в «Трактате о душе» И.Гизеля // Проблемы философии. -1987.- №74. – С.91-97.

11. Захара І.С. Становлення професійної філософії в Україні // Наукові записки. Ювілейний випуск, присвячений 385-річчю КМА. Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ.: КМ «Академія», 2000. – Т.18. – С.88-91.

Статья посвящена анализу содержания психологического курса профессора философии и богословия Киево-Могилянского коллегіума И. Гизеля, который читался ним в течение 1645-1647 гг. Отмечается, что выделенный автором указанного курса круг психологических проблем, а также предложенные им пути и средства решения последних, дают все основания квалифицировать составленный И. Гизелем психологический курс первым опытом создания в Украине профессиональной психологии.

Ключевые слова: душа, познание, самопознание, интеллект, мышление, эмоции, язык, образ.

This article analyzes the content of the course of the psychological professor of philosophy and theology of Kiev-Mohyla Collegium I.Gizelya, which was read it for years 1645-1647.

It is noted that the author selected this course range of psychological problems, and he proposed ways and means of addressing the past, there is good reason to qualify made up I.Gizels psychological course of the first experience of creation in Ukraine of Professional Psychology.

Key words: Soul, cognition, self-knowledge, intelligence, thinking, emotion, language and image.

Т.А. Рябовол

ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ЕМПАТІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

На основі різних підходів до психологічної корекції та розвитку емпатії у дітей молодшого шкільного віку визначено основні чинники ефективності корекційно-розвивальної роботи вказаного напрямку. Акцентовано увагу на вікових та особистісних утвореннях, пов'язаних з формуванням та розвитком емпатії у молодших школярів з проблемами соціальної адаптації.

***Ключові слова:** адаптований, дезадаптований, диспозиційна терпимість, децентрація, ідентифікація, інтроєкція, емпатійність, конгруентність, мотивація, про-соціальне ставлення, ревербація, рефлексія, самоставлення, соціальна адаптація, оптимальний рівень розвитку емпатії*.*

Суспільні процеси, притаманні періоду переходу від тоталітарного до демократичного суспільства, загострюють проблему соціальної адаптації підростаючого покоління. Змінюється така категорія важелів керування людською поведінкою як суспільні стереотипи. Поступово ці реформації зачіпають також і моральні норми та цінності. Переконавання та настанови у перехідний період також піддаються випробуванням та кардинальним змінам, а від так трансформується і поведінка людей. Одним із наслідків цих перетворень є високий рівень злочинності, особливо серед молоді. Кількість кримінальних вчинків, скоєних підлітками становить більше 8% від усіх інших. Кричущими є факти демонстрації агресивності та насильства неповнолітніх, зняті заради популярності їхніми ж ровесниками та розміщені для перегляду в мережі Інтернет. Не менш прикрими є свідчення, що переглядів таких відео налічується десятки сотень, і це свідчить про їх популярність серед молоді. Сам собою напрашується висновок про зростання в суспільстві жорстокості та бездуховності. Дослідження перебігу цього процесу з середини, доводить, що основною його детермінантою є педагогічна занедбаність неповнолітніх.

Батьки, з одного боку, традиційно, а з іншого через занятість передають обов'язок виховання дітей навчальному закладу. Сучасна школа також зайнята виживанням та поліпшенням матеріальних умов, отже, педагоги в свою чергу перекладають відповідальність за виховання учнів на батьків – утворюється